

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра
з теми **«РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МОРФЕМІКИ»**

Виконала: здобувачка 2 курсу, РО1-М20z групи
спеціальності 013 Початкова освіта

Мунтян Анна Василівна

Керівник: Гудима Н.В., кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри
теорії та методик початкової освіти

Рецензент: Гордійчук М.С., кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	7
1.1. Дидактичні умови розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.....	7
1.2. Пізнавальний інтерес у навчанні: історико-педагогічний аспект.....	15
1.3. Проблема розвитку пізнавальних інтересів у теорії та практиці початкової школи.....	19
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕМИ «БУДОВА СЛОВА»)	26
2.1. Система роботи над морфемною будовою слова в початковій школі.....	26
2.2. Методи та прийоми активізації пізнавальних інтересів молодших школярів до вивчення української мови.....	32
2.3. Діагностика рівнів розвитку пізнавальних інтересів учнів початкової школи.....	47
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

На сучасному етапі розбудови Української держави основним пріоритетом вдосконалення системи освіти є подальша гуманізація й індивідуалізація навчання. Це завдання підкреслюється у низці українських і європейських законодавчих документів, а саме в Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», Міжнародній конвенції ООН про права дитини, Законах України «Про освіту», «Про охорону дитинства», Національній доктрині розвитку освіти та інших нормативних актах.

Загальними теоретичними засадами, визначеними змістом освітнього проєкту «Нова українська школа», є широке застосування нових інформаційних технологій, диференціація, інтеграція. Реформована українська школа, керуючись принципами гуманізації і демократизації освіти, розглядає дитину як життєве явище, вбачає в ній не стільки об'єкт, що потребує впливу, скільки особистість, яка інтенсивно розвивається. Досконалого розвитку особистість досягає тоді, коли поєднує задоволення власних потреб з досягненням мети, зумовленої суспільними потребами, що постійно змінюються.

Молодший шкільний вік характеризують ухваленням дитини в навчальну діяльність. Важливо саме в цей період сформувати в школярів стійкі пізнавальні інтереси, сприяти розвитку пізнавальної активності учнів.

У психолого-дидактичній літературі висвітлюють питання теорії розвитку пізнавального інтересу в школярів та загальні ознаки його прояву, особливості розвитку інтересу в молодшому шкільному віці, вплив розвивального навчання на формування пізнавальних інтересів, можливостей і потреб дитини тощо.

Науковці (І. Бех, І. Зязюн, Л. Сохань та ін.) указують на важливість пізнавальних інтересів у системі реалізації особистості. Дидакти розглядають стимули інтересу, які лежать в основі змісту навчання (Н. Морозова, Н. Менчинська, О. Киричук, Г. Щукіна) й освітнього процесу (Н. Бібік, О. Дусавицький, О. Савченко, О. Скрипченко), а також узагальнюють рівні його розвитку за предметним спрямуванням і пізнавальною активністю учнів.

Дослідники підкреслюють, що пізнавальний інтерес у молодших школярів є одним із провідних мотивів навчання.

В останні десятиліття активізувались дослідження проблеми розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів до вивчення української мови, оскільки засвоєння рідної мови є однією з найважливіших сходинок освіти та розвитку особистості. Тому необхідно з перших днів навчання дитини в школі виховувати в учнів любов та інтерес до вивчення мови, розвивати мовлення дітей, формувати їх внутрішній духовний світ. Різноманітна, цікава за змістом і формою навчальна робота допомагає вирішити усі ці складні освітні, розвивальні й виховні завдання.

Аналіз літератури та спостереження за шкільною практикою свідчать, що потребують подальшого дослідження питання, пов'язані з розвитком інтересу молодших школярів до вивчення української мови. Зміст мови як шкільного предмету в початковій школі є досить своєрідним, тому основні стимули, які впливають на розвиток пізнавальних інтересів учнів, набувають тут нової модифікації.

У поняття «інтерес до мови» дослідники М. Вашуленко, В. Бадер, І. Гудзик, М. Львов, Т. Трунова, О. Хорошковська вкладають ширший зміст, аніж вибіркоче ставлення до предмета, розглядаючи його в контексті виховання мовної особистості (термін увів й активно послуговується ним М. Вашуленко [6]), формування мовної здатності дитини, її мовотворчості, досконалого володіння мовними навичками й уміннями, сформованості в неї потреб пізнавати мовні явища.

Одним із важливих показників методики, орієнтованої на формування пізнавальних інтересів, є швидкість включення дитини в навчальну діяльність, ступінь стійкості інтересу до неї та наполегливості в досягненні результату праці.

Це означає переорієнтацію педагога в загальних вимогах до структури, темпу й ритму навчальної діяльності, вибору та поєднання методів і прийомів навчання, які забезпечують активність і різноманітність форм сприймання [48].

Традиційна методика навчання мови побудована на засадах системно-описового підходу. Вона орієнтує в основному на запам'ятовування системи мовних засобів. Тим часом для того, щоб користуватися багатствами української мови, молодші школярі мають не тільки запам'ятати схеми, моделі слів і речень, зразки відмінювання й дієвідмінювання тощо, а й розуміти закономірності їх функціонування, вміти послуговуватися набутими знаннями в практиці мовленнєвого спілкування.

Таким чином, *актуальність* дипломного дослідження зумовлена зрослими вимогами суспільства до вивчення української мови, підвищення якості мовно-мовленнєвої освіти громадян.

Об'єктом дослідження є процес навчання молодших школярів на уроках української мови.

Предмет дослідження – система методичного забезпечення з розвитку пізнавальних інтересів учнів у процесі вивчення української мови.

Метою роботи є обґрунтування та експериментальна перевірка ефективних засобів розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів до опанування мови.

Гіпотеза: якщо на уроках української мови в школі першого ступеня систематично, доречно й обґрунтовано використовувати різноманітні прийоми активізації навчальної діяльності, відібрані з урахуванням вікових особливостей молодших школярів, то рівень і стійкість пізнавального інтересу до мови значно підвищиться.

Завдання дипломної роботи:

- вивчити психологічну, педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження, проаналізувати стан проблеми дослідження в шкільній практиці;
- окреслити та описати психолого-дидактичні засади розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів;
- визначити методи та прийоми розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів під час вивчення української мови;
- провести експериментальне дослідження з проблеми дипломної роботи.

У процесі дослідження були використані такі *методи*: аналіз психолого-педагогічної літератури, шкільних програм і підручників; педагогічні спостереження; бесіди з учителями та учнями; констатувальний експеримент і аналіз його результатів.

Експериментальна *база дослідження* – 3 клас Кам'янець-Подільського НВК № 14 Хмельницької області (24 школярі).

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на низці міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях; експериментальному дослідженні на базі закладу освіти та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2020-2021 н.р.).

Опубліковано наукову статтю «Розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів під час вивчення частин мови» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету К-ПНУ (Випуск XVII. 2021. С. 167-171).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, спостереження під час педагогічних практик, наслідки експериментального дослідження дозволяють зробити висновок про актуальність вибраної нами проблеми дослідження.

Без інтересу до опанування української мови, любові до неї неможливо досягти високого рівня розвитку мислення, успіхів у навчальній діяльності, стати творчою особистістю із багатим внутрішнім духовним світом.

Проблема вивчення, врахування і розвитку інтересів школярів залишається в центрі уваги як науковців, так і вчителів-практиків.

Пізнавальний інтерес розглядають як активне пізнавальне спрямування людини на той чи той предмет або явище дійсності. Він являє собою сплав важливих для розвитку особистості психічних процесів. Ядром пізнавального інтересу виступають мислительні процеси, які проявляються в яскраво вираженій емоційній забарвленості. Необхідно враховувати, що важливим елементом інтересу виступає вольове зусилля.

На всіх етапах розвитку інтересу спостерігають його обов'язкові моменти: позитивні емоції щодо діяльності; наявність пізнавальної сторони цієї емоції; наявність безпосереднього мотиву.

В освітньому процесі початкової школи важливо враховувати різні групи прояву інтересу: епізодичне переживання інтересу; потім інтерес закріплюється, стає стійким; інтерес може стати спрямуванням особистості.

У роботі з молодшими школярами необхідно опиратись на класифікацію інтересів за рівнем їх розвитку: 1) цікавість; 2) допитливість; 3) пізнавальний інтерес; 4) теоретичний інтерес (не притаманний учням початкової школи).

Науковці зазначають, що інтереси молодших школярів характеризуються недиференційованістю, поверховістю, непостійністю, є недовготривалими. Також їм притаманні такі особливості, як наслідувальність, близькість власному життєвому досвіду, розкиданість, спрямованість на найближчий результат.

Необхідно враховувати, що пізнавальний інтерес є одним із провідних мотивів навчальної діяльності молодших школярів. Дослідження свідчать, що особливістю пізнавального інтересу як мотиву є те, що він усвідомлюється раніше, ніж інші мотиви.

Результати проведеного нами експериментального дослідження свідчать, що більшість учнів вказують по 3, 4, 5 уроків, які їх цікавлять, називаючи при цьому досить далекі предмети, що дозволяє зробити висновок щодо широти інтересів молодших школярів.

У плані досліджуваної проблеми важливим є те, що уроки української мови подобаються 42% третьокласників. Відвідувати заняття гуртка «У світі слів» виявило бажання лише 4% третьокласників. Вибори вправ на морфемний аналіз і словотворення займають другу позицію серед інших напрямів роботи, що пропонувались учням.

Вивчення теми «Будова слова» в початковій школі має важливе значення, тому що: 1) усвідомлення теорії морфеміки та практична робота над словотворенням збагачують учнів певним колом знань про мову, що має велике освітнє значення; 2) тільки на основі набутих теоретичних знань і практичних навичок учні починають поступово пізнавати закономірності правопису; 3) тренування в морфемному й словотворчому аналізі виховують увагу та інтерес до слова, сприяють глибокому розумінню й точному вживанню його в мовленні, поповнюючи словниковий запас учнів, виробляють звичку вдумуватись в зміст слова й співвідносити зміст із формою; 4) вправи на морфемний аналіз слів і на словотворення служать незамінним засобом розвитку логічного мислення учнів.

Під час вивчення будови слова необхідно орієнтуватись на «зону актуального розвитку» та «зону найближчого розвитку» (Л. Виготський) учнів з метою забезпечення розвивального навчання.

Ефективність проведення роботи над будовою слова в початковій школі забезпечується реалізацією таких передумов: взаємозв'язок змістового, процесуального та мотиваційного компонентів навчання; здійснення керівництва процесом засвоєння знань і практичних навичок; систематичність

вправ; застосування різноманітних засобів активізації пізнавальної діяльності учнів.

Важливо формувати в учнів уміння, що необхідні їм для оволодіння розбору слова за будовою та елементарним словотвірним аналізом: а) групувати споріднені слова, розмежовувати словотворчі гнізда зі схожими звуковими комплексами (омонімічними коренями), споріднені слова й синоніми; б) уміння добирати слова із спільною афіксальною морфемою (префіксом, суфіксом); в) тлумачити значення похідного слова за допомогою найближчого спорідненого; г) вміння пояснювати творення слова (найпростіші випадки) на основі спостережень.

Згідно з типовою освітньою програмою для початкової школи на уроках української мови необхідно проводити ознайомлення з морфологічним способом словотворення. Ця робота носить пропедевтичний характер, однак вона є надзвичайно важливою у мовній освіті учнів. Працюючи над словотвірними засобами кожної з основних частин мови, діти осмислюють системність словотворення, органічний взаємозв'язок між морфемною структурою слова й способом його творення, лексичним значенням та комплексом граматичних ознак похідного слова.

Важливо використовувати систему словотвірних вправ різних типів:

1) аналіз готового матеріалу: спостереження за парами, рядами спільнокоренових слів і слів з однаковими афіксальними морфемами; виділення і характеристика (аналіз) словотвірних явищ (похідних слів, словотвірних морфем); порівняння словотвірних явищ; аналіз тексту з точки зору використання в ньому мовних засобів;

2) перетворення готового мовного матеріалу: конструювання похідних слів; синонімічні та антонімічні заміни лексичних одиниць; складання словосполучень з поданими паронімами; знаходження порушень словотвірної норми і виправлення помилок; редагування текстів;

3) творчі вправи (умовно-мовленнєвого і мовленнєвого характеру): складання речень з похідними словами, зі словами одного словотвірного гнізда; добір мовних засобів відповідно до ситуації і висловлювання; перекази

і складання власних творів (увага учнів зосереджується на словотворчій виразності тексту).

Аналіз наукової літератури, позитивного педагогічного досвіду, спостереження за педагогічним процесом дозволяють визначити ефективні шляхи розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів у процесі вивчення будови слова:

- використання на уроках цікавого дидактичного матеріалу (дидактичні казки, різноманітні художні тексти, загадки, прислів'я, скоромовки тощо), що дозволяє реалізувати функціональний підхід до вивчення мовних явищ;

- застосування в навчальній діяльності завдань, що стимулюють пізнавальний інтерес (дидактичні ігри, вправи конструктивного і творчого характеру, проблемні завдання, шаради, ребуси та ін.);

- використання інтерактивних прийомів роботи;

- проведення нетрадиційних уроків;

- взаємозв'язок роботи над формуванням мовних умінь і навичок, збагаченням словника і розвитком мовлення учнів;

- формування позитивного емоційного ставлення до української мови, процесу її опанування.

Проведене дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми. Потребує подальшого вивчення організація пошукової діяльності на уроках української мови, реалізація диференційованого підходу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: Навчально–методичний посібник для вчителів початкових класів. Київ : І – т змісту і методів навчання, 1997. 90 с.
2. Вашуленко М.С., Вашуленко О.В. Українська мова. Буквар : підручник для 1 класу закладів середньої освіти (у 2-х частинах). Ч.1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 112 с.
3. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодших школярів в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. Початкова школа. 2001. №1. С. 4-6.
4. Вікова та педагогічна психологія: Навч.посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська,З.В. Огороднійчук. Київ : Каравела, 2008. 242 с.
5. Вінська С. Нестандартний урок в початковій школі : з досвіду роботи вчителів творчої групи початкових класів «Знахідки» Віньковецького НВК. Завуч. Серія: Шкільний світ. 2013. №20. С.2-23.
6. Вулочина Л.Б. Споріднені слова. Спільна частина споріднених слів – корінь. Розрізнення однозвучних коренів, різних за значенням : розробки уроків. Бібліотечка вчителя початкової школи. 2000. №3-4. С. 36-37.
7. Гнатенко Л.М. Будова слова: На допомогу вчителю-початківцю (3клас). Розкажіть онуку. 2003. Трав.(№14-15). С. 78-80.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
9. Гуцул Т.С. Серія уроків-досліджень з української мови по темі «Будова слова» 2(3) клас. Бібліотечка вчителя початкової школи. 2003. Берез.(№3). С.43-94.
10. Державна національна програма «Освіта». URL : https://pidruchniki.com/81983/pedagogika/derzhavna_natsionalna_programa_osvita_ukrayina.

11. Дяченко Л. П. Ранок мовних ігор «Веселкова моя мова». Розкажіть онуку. 2015. липень (№13–14). С. 22-24.
12. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38-39. 15 с.
13. Каменєва Л.П. Українська мова. 3 клас. Цикл уроків за темою «Будова слова» з використанням інтерактивних технологій. Початкове навчання та виховання. 2007. № 26-27. С.17-22.
14. Коба Л. Різномірні домашні завдання з української мови для 3 класу. Початкова школа. 2008. №1. С.16-21.
15. Кодлюк Я.П. Дидактичні аспекти формування допитливості. Початкова школа. 1996. №5. С. 5-8.
16. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці. Початкова школа. 2004. №9. С.5-7.
17. Кучерявенко А.Л. Будова слова : «Подорож-гра...». Бібліотечка вчителя початкової школи. 2004. №4. С.7-22.
18. Лазаренко Н.І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти. Початкова школа. 1999. №5. С. 13–16.
19. Лозова В.І. Пізнавальна активність школярів : спецкурс з дидактики. Харків : Основа, 1990. 89с.
20. Майборода В., Друзь Б. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів. Початкова школа. 1998. №6. С.7-10.
21. Мунтян А.В. Розвиток пізнавальних інтересів молодшими школярами під час вивчення частин мови. Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Київ : Міленіум, 2021. Вип. XVII. С. 167-171.
22. Національна доктрина розвитку освіти. Освіта України. 23 квітня 2002. №33. С. 4–6.
23. Нагайчук В.В. Розпізнавання споріднених слів : урок рідної мови. 2 клас. Розкажіть онуку. 2003. Лист.(№33). С. 45-47.

24. Нестандартні уроки в початкових класах/ Досвід вчителів з проведення нестандартних уроків у початковій школі. URL : <http://www.edudirect.net/sopids-177-1.html>.

25. Нікітіна А. Як зробити урок цікавим? : використання нестандартних дидактичних матеріалів на уроках у початковій школі. Початкова освіта. Серія : Шкільний світ. 2014. №17 (вересень). С.27-31.

26. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

27. Печера В.В. Урок української мови у 3 класі «Суфікс. Словотворча роль суфіксів». Початкове навчання і виховання. 2008. Квітень (№10). С.7-9.

28. Піскорська Л., Скуратівський Л. Проблемно-пізнавальні завдання на уроках рідної мови. Українська мова та література в школі. 2007. №7-8. С.14-16.

29. Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі освітніх технологій. Початкова школа. 2004. №10. С.8-10.

30. Погорєлова Т.В. Дидактичні картки за темою «Будова слова» (3 клас). Початкове навчання та виховання. 2004. Травень (№15). С.4-5.

31. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ : А.Н.Н., 2002. 136 с.

32. Потоцька Т.Ф. Морфемне та словотворче конструювання на уроках української мови. Початкова школа. 1987. №2. С.18-22.

33. Програми для середніх загальноосвітніх шкіл. 1-4 кл. Київ : «Початкова школа», 2016. 296 с.

34. Радченко В. Будова слова : КВК. 2 клас (Розробка уроку). Бібліотечка вчителя початкової школи. 2000. №11-12. С. 57-58.

35. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. Київ : Рад. школа, 1982. 175 с.

36. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр-S, 2007. 255 с.

37. Сапунова Л.А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі. Таврійський вісник освіти. 2017. №1 (41). С. 205–210.

38. Семенюк Л. Будова слова. Корінь слова. Урок української мови. Початкова освіта. 2002. Лист. (№43). С.4.

39. Семиног Т. Спільнокореневі слова. Корінь слова: 2-й клас. Початкова освіта. 2010. Трав. (№17). С.11-12.

40. Смірнова Л.В. Будова слова : підсумково-узагальнюючий урок. Розкажіть онуку. 2002. Груд.(№23-24). С. 56-57.

41. Федоренко В. Гра зі словом : ігрові завдання на уроках мови. Укр. мова та література. 2014. Грудень (№45). С. 31–32.

42. Форостюк Т. В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. Молодий вчений. № 4 (44) квітень. 2017. С. 474–477.

43. Чекіна О. Будова слова : урок-практикум з української мови. 3-й клас. Початкова освіта. 2007. Гр.(№45). С. 3-5.

44. Шавало О. Нові форми та методи проведення уроків. Відкритий урок : розробки, технології, досвід. 2015. №4. С.35–36.

45. Шевченко Л.Т. Значущі частини слова. Все для вчителя. 2005. Січень (№1-2). С.38-39.

46. Яворська Б.Б. Будова слова : прес-конференція : нестандартний урок. Бібліотечка вчителя початкової школи. 2000. №9-10. С. 43-44.

Підручники з української мови та читання НУШ

47. Богданець-Білоskalенко Н., Шумейко Ю. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Читання. Київ : Грамота, 2020. 160 с.

48. Богданець-Білоskalенко Н., Шумейко Ю. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Читання. Київ : Грамота, 2021. 160 с.

49. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 160 с.

50. Вашуленко О.В. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

51. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.

52. Вашуленко О.В. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.

53. Захарійчук М. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Українська мова. Київ : Грамота, 2020. 160 с.

54. Захарійчук М. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Українська мова. Київ : Грамота, 2021. 160 с.

55. Савченко О.Я. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. 160 с.

Типові освітні програми НУШ

56. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас.

URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>

57. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3- 4 клас. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf>